

Список використаної літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. – Х. : Право, 2012. – 392 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, С. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Партнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
4. Фаткуллин Ф. Н. Обвинение и защита по уголовным делам / Ф. Н. Фаткуллин, З. З. Зинатуллин, Я. С. Аврах. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976. – 168 с.
5. Макаров С. Изменение квалификации преступлений в судебном разбирательстве / С. Макаров // Уголовное право. – 2003. – № 2. – С. 118–120.
6. Михайленко О. Обвинувачення: його види і значення в кримінальному судочинстві України / О. Михайленко, В. Юрчишин // Вісник прокуратури. – 2003. – № 5. – С. 46–47.
7. Соловьев А. Б. Обеспечение законности и обоснованности привлечения в качестве обвиняемого / А. Б. Соловьев, М. Е. Токарева, М. В. Парфенова // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – № 3–4 (38–39). – С. 124–153.
8. Громов В. Дознание и предварительное следствие (теория и техника расследования преступлений). Руководство для органов дознания и народных следователей / В. Громов. – М. : Изд-во НКЮ РСФСР, 1926. – 297 с.
9. Слинко С. В. Механизм реализации процессуального статуса субъектов уголовно-процессуальной деятельности : [монография] / С. В. Слинко. – Харьков : Основа, 2005. – 254 с.
10. Омельченко Т. В. Конституційне право особи на правову допомогу і його реалізація на досудових стадіях кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Омельченко Тарас Володимирович. – Х., 2004. – 216 с.
11. Мацьків Г. Я. Кримінально-процесуальні строки при застосуванні заходів процесуального примусу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Мацьків Галина Ярославівна. – К., 2008. – 17 с.
12. Чеботарева И. Н. Обвиняемый в стадии предварительного расследования современного российского уголовного процесса: статус, гарантии прав и законных интересов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чеботарева Ирина Николаевна. – Воронеж, 2004. – 233 с.
13. Трагнюк Р. Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Трагнюк Роман Романович. – Х., 2003. – 222 с.

Надійшла до редколегії 11.10.2012

ФОМИНА Т. Г., ЮХНО А. А. ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ НОВОГО УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА УКРАИНЫ ОТНОСИТЕЛЬНО ОПРЕДЕЛЕНИЯ СТАТУСА ОБВИНЯЕМОГО

Раскрыты некоторые проблемы нового Уголовного процессуального кодекса Украины относительно определения статуса обвиняемого и порядка предъявления обвинения. Предложены направления их решения.

FOMINA T., YUHNHO O. PROBLEMATIC ASPECTS OF THE NEW CRIMINAL PROCEDURE CODE OF UKRAINE DETERMINING THE STATUS OF THE ACCUSED

Some of the problems of new Criminal Procedure Code of Ukraine regarding the status of the accused and the order of charge are revealed. The directions of their solutions are offered.

УДК 343.713

В. П. ЧУПАНДІН,

*начальник відділу внутрішньої безпеки у Полтавській області
Департаменту внутрішньої безпеки Міністерства внутрішніх справ України*

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ДЕФІНІЦІЇ «ОПЕРАТИВНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ, ЛІНІЇ ЧИ ОБ'ЄКТА»

Проаналізовано думки вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності з приводу змісту дефініції «оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта». Запропоновано його авторське визначення.

Сучасний етап розвитку правоохоронних органів системно пов'язаний як із процесами реформування законодавства, так і з науковим розробленням питань правозастосовчої діяльності, зокрема в частині протидії злочинам спрямованості. Побудова досконалої системи протидії

злочинності потребує глибокого, детального та ґрунтовного опрацювання *проблемних* аспектів правоохоронної практики [1, с. 112], зокрема питань, пов'язаних із визначенням змісту важливих для теорії і практики оперативно-розшукової діяльності дефініцій, серед яких поняття «оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта».

Перш ніж звернутися до більш детального розгляду даного питання, варто відзначити, що дефініція поняття «оперативне обслуговування» була у центрі наукової уваги багатьох вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД): К. В. Антонова, А. В. Баб'яка, О. М. Бандурки, С. М. Гусарова, С. В. Діденка, О. М. Джужі, О. Ф. Долженкова, В. П. Захарова, М. Ю. Літвінова, С. В. Максимова, Д. Й. Никифорчука, В. Л. Ортинського, М. М. Перепелиці, М. А. Погорецького, В. Д. Пчолкіна, М. В. Сташак, В. В. Шендрика, О. О. Юхна тощо. Однак, незважаючи на значну кількість праць з приводу визначення змісту поняття «оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта», наукового консенсусу з даного питання ще не досягнуто. Указані обставини вплинули на вибір теми наукової статті.

Мета статті полягає в розробленні на основі аналізу теоретичних напрацювань учених авторської дефініції «оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта».

Аналіз спеціальної літератури свідчить про формування позиції вітчизняних вчених стосовно дефініції «оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта» на підставі суджень учених радянського періоду. Так, на думку Б. Є. Богданова, оперативне обслуговування сфер економіки – це система заходів із вивчення стану збереження соціалістичної власності на об'єкті (галузі) народного господарства, спостереження за ним з метою своєчасного реагування на негативні зміни оперативної обстановки, виявлення й усунення причин злочинів і умов, які їм сприяють, запобігання, виявлення, припинення і забезпечення розкриття вчинених розтрат державного майна і інших зловживань [2, с. 70].

Інший радянський учений – О. Г. Лекар – стверджував, що означений оперативно-розшуковий інститут є системою оперативно-розшукових та інших заходів, котрі здійснюються там, де вчиняються або реально можуть учинитися завуальовані злочини, що посягають на власність, із метою їх своєчасного виявлення, запобігання або розкриття, встановлення всіх осіб, що причетні до таких злочинів, та забез-

печення можливості притягнення їх до передбаченої законом відповідальності [3, с. 308].

В. П. Жуков, В. А. Луньов та П. П. Мозговой вважають, що оперативним обслуговуванням об'єктів і галузей народного господарства є здійснення працівниками органів внутрішніх справ (далі – ОВС), які беруть участь у боротьбі зі злочинністю по лінії боротьби з розкраданням соціалістичної власності, комплексу організаційних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на отримання, накопичення й систематизацію інформації про стан збереження соціалістичної власності на підприємствах, в організаціях і установах, її вивчення, оцінювання і прийняття на цій основі рішень про проведення найбільш виправданих заходів щодо запобігання і розкриття розкрадань та інших злочинів [4, с. 10].

Більш лаконічно вказане поняття визначав Г. К. Синілов. Він тлумачив, що оперативне обслуговування як організаційну форму діяльності працівників підрозділів з боротьби з розкраданням соціалістичної власності зі здійснення оперативно-розшукових та інших заходів боротьби з посяганнями на соціалістичну власність на закріплених за ними об'єктах і в галузях народного господарства [5, с. 12].

Аналіз вищезазначених точок зору свідчить про відсутність єдності в підході до дефініції «оперативне обслуговування» як системи організації ОРД. Певною мірою вказана прогалина заповнюється у визначенні А. М. Єфремова, на думку якого, оперативне обслуговування – це побудована з урахуванням місцевих умов і особливостей оперативної обстановки, перш за все обумовленою криміногенними факторами зовнішнього середовища, система організації підрозділами карного розшуку органів внутрішніх справ оперативно-розшукової діяльності на території обслуговування адміністративних районів, об'єктах і напрямках роботи, які забезпечують успішне виявлення злочинів і осіб, які їх учинили, здійснення заходів оперативно-розшукової профілактики на основі повного виявлення об'єктів, які вимагають оперативного перекриття, оптимальної розстановки і використання наявних сил, засобів і методів у поєднанні з використанням інформації, отриманої гласним шляхом [3, с. 95].

Аналіз даного визначення дозволяє зробити обґрунтований умовивід про те, що в ньому, як і в інших формулюваннях, не повною мірою враховується одна з найбільш характерних особливостей оперативного обслуговування території – її комплексний характер, який виявляється не

лише в тому, що в процесі такої роботи вирішуються комплексні завдання щодо виявлення і запобігання злочинів, а також розшук осіб, які переховуються від слідства та суду або безвісти зникли, а передусім у тому, що в ній беруть участь різні ланки системи ОВС, які здійснюють оперативно-розшукові функції, а також у тому, що оперативні підрозділи виконують поставлені перед ними завдання на різних рівнях (МВВС, РУВС, УВС, ГУВС, МВС) та в різних умовах оперативної обстановки (поєднуючи при цьому організаційно-управлінські, організаційно-тактичні та оперативно-тактичні заходи).

Далі, на наш погляд, необхідно визначити доцільність вживання слова «обслуговування». З цього приводу наведено слушну думку Б. Є. Богданова, котрий тлумачить указані поняття як вивчення обстановки, що виникла на підприємстві, установі, організації, спостереження за нею, головна мета якої – забезпечити інтереси оперативних підрозділів, сутність якого полягає в тому, щоб оперативно, своєчасно і якісно відреагувати на інформацію, яка надійшла, про підготовку чи вчинення злочинів, наявність сприятливих умов [6, с. 17].

Дана точки зору є дискусійною, оскільки «обслуговувати» означає «працювати, задовольняючи чиїсь потреби» [7, с. 384]. Зважаючи на це, оперативні підрозділи, забезпечуючи власні інтереси, фактично будуть здійснювати самообслуговування. Однак надавати такі послуги самим собі не є основним завданням їх діяльності. Тому застосування терміна «обслуговування» в такому розумінні, на наш погляд, недоцільне, оскільки воно не сприяє єдності поглядів у підходах до його визначення галузевими оперативними службами.

З нашої точки зору, необхідно виходити з того, що правоохоронна система – це підсистема суспільної системи, що розглядається як найскладніша. Вона виявляється залежно від потреб суспільства. У ній відбиваються способи ефективного використання можливостей системи для задоволення суспільних потреб шляхом організації відповідної роботи (у даному випадку потреб у захисті життя, здоров'я, прав та свобод громадян, власності природного середовища, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань) [8, с. 69]. Таким чином, ідеться про реалізацію в межах конкретних територій вимог основних нормативних документів з питань правопорядку та законності, тобто про соціальне обслуговування, що є головною функцією органів внутрішніх справ.

Слід зазначити, що через те, що оперативно-розшукова діяльність є специфічним видом діяльності, остання здійснюється переважно за допомогою негласних засобів та методів, а тому стосовно діяльності оперативних підрозділів логічно вести мову про «оперативне обслуговування», що є своєрідною сферою послуг, соціального обслуговування, яка вирішує специфічними методами завдання щодо забезпечення законності та правопорядку у сфері боротьби зі злочинністю.

Більш повне розкриття змісту оперативного обслуговування потребує з'ясування його організаційно-тактичного аспекту. Як відомо, поняття тактики використовується лише в тих видах практичної діяльності, що пов'язані із суперництвом, боротьбою (військова справа, спорт, оперативно-розшукова і слідча робота тощо). Як відмічає В. А. Лукашов, тактичний бік ОРД найповніше виявляється перш за все в процесі запобігання та розкриття злочинів, розшуку і затримання злочинців (саме тут оперативні працівники стикаються із реальною протидією злочинців та їх співучасників). Науковець вважає, що об'єктом оперативно-розшукової тактики є найбільш ефективні організаційні форми, способи і тактичні прийоми використання сил та засобів за суворого дотримання законності, а також методи оперативного управління цими силами та засобами при здійсненні комплексних оперативно-розшукових заходів [9, с. 100–102]. Отже, тактичні прийоми знаходяться в складній взаємодії з організаційними формами і методами ОРД, що не дозволяє провести чітку межу між організацією і тактикою оперативного обслуговування.

Практичне розроблення конструктивної моделі оперативного обслуговування території, лінії чи об'єкта регіону передбачає перш за все вирішення організаційних проблем, але сам по собі оптимальний взаємозв'язок структурно-функціональних елементів такої моделі і створених на цій основі стаціонарних та пересувних джерел інформації, їх висока оперативна готовність, а також забезпечення комплексного застосування розшукових можливостей усієї системи оперативного обслуговування є основним засобом протидії злочинцям, які постійно намагаються знизити рівень ефективності діяльності міліції (діючи витончено та конспіративно, акумулюючи та використовуючи досвід злочинного середовища, заснований на знанні ситуацій, в яких відбувалося викриття, вживаючи контрроперативні та контррозвідувальні заходи тощо). Крім того, організаційні форми діяльності

оперативних підрозділів перебувають у складному взаємозв'язку та взаємозалежності з тактикою запобігання та розкриття окремих видів злочинів. Остання впливає на організацію і сама змінюється під її впливом [10, с. 302].

Таким чином, організаційно-тактичний аспект оперативного обслуговування полягає у такому взаємозв'язку структурно-функціональних елементів і створених на їх основі пересувних та стаціонарних джерел інформації, які в поєднанні створюють надійну систему оперативно-інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВС, здатну безперервно стежити за змінами оперативної обстановки та станом криміногенного середовища, спроможну на цій основі забезпечити не тільки розкриття злочинів, але й застосування запобіжних заходів у боротьбі зі злочинністю.

Водночас вихідною організаційно-тактичною передумовою оперативного обслуговування буде оптимальна в даних конкретних умовах місця і часу розстановка оперативно-розшукових сил і засобів, яка забезпечує високий рівень оперативної обізнаності керівників органів внутрішніх справ та оперативних підрозділів і на цій основі своєчасне виявлення злочинів та осіб, які їх учинили, виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, здійснення заходів оперативно-розшукового запобігання та оперативного розроблення на закріпленій за ними території, об'єктах і напрямках роботи, при максимально раціональному використанні кадрових, матеріальних та інших ресурсів. При цьому оперативне обслуговування не зводиться до використання в боротьбі зі злочинністю виключно сил, засобів та методів ОРД, а передбачає активне залучення гласних джерел отримання первинної оперативно-розшукової інформації.

Стосовно системи комплексного оперативного обслуговування необхідно виходити з того, що розподіл праці між галузевими оперативними службами та окремими оперативними працівниками зумовлений відокремленням функцій з метою виконання кожного із завдань, вирішення яких покладено на відповідні підрозділи, дробленням кожної функції на вузькі функції. Це дозволяє правильно розподілити сили та засоби оперативних підрозділів для успішного здійснення кожної функції.

В умовах конкретного регіону оперативне обслуговування повинно забезпечувати (на основі чіткого визначення компетенції, відповідальності та порядку взаємодії оперативних підрозділів різного рівня та призначення, мак-

симально економічного використання кадрових, матеріальних та інших ресурсів) стеження за змінами оперативної обстановки і станом криміногенного середовища, виявлення злочинів та осіб, що їх учинили (як до порушення кримінальної справи, так і в процесі оперативно-розшукового забезпечення розслідування злочинів), виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, здійснення пошукових заходів на закріплених за ними територіях, об'єктах, лініях та напрямках роботи.

Об'єктом системи оперативного обслуговування є: територія регіону та зон, що на ній дислокуються, ділянки залізниці, криміногенні об'єкти та кримінальні контингенти (по лінії карного розшуку); об'єкти та галузі господарства (по лінії ДСБЕЗ); сектори, загони, бригади, зміни, житлові та виробничі зони перебування засуджених тощо. Суб'єктом системи оперативного обслуговування території є оперативні працівники, які з урахуванням специфіки служб координують діяльність всіх сил та засобів органів внутрішніх справ щодо виявлення злочинів та осіб, які їх учинили, виявлення осіб та фактів, які становлять оперативний інтерес, а також щодо здійснення заходів оперативно-розшукового запобігання та оперативного розроблення.

Необхідно також зазначити, що оперативне обслуговування – це не звичне поняття, якому можна дати закінчене логічно правильне визначення. Воно може розкриватись у нових термінах і в нових аспектах, наповнених соціально-політичним змістом. Однак, на наш погляд, жодне з найвдаліших визначень не виражає його справжньої природи. У цьому контексті оперативне обслуговування слід розглядати як тимчасовий спосіб організації, притаманний суспільству, яке розвивається на основі внутрішніх суперечностей, тобто суспільній системі, що містить у собі історично обумовлені диспропорції, такі, як соціальна нерівність, злочинність тощо.

Отже, викладене вище дозволяє сформулювати визначення поняття «оперативне обслуговування території, лінії чи об'єкта», під яким ми пропонуємо розуміти систему взаємопов'язаних організаційно-тактичних, нормативно-правових заходів, що визначають відносини оперативних служб і підрозділів різного рівня та призначення, які забезпечують у комплексі оптимальну розстановку оперативно-розшукових сил та засобів, їх ефективне використання для вирішення завдань кримінального провадження і оперативно-розшукової діяльності зокрема.

Список використаної літератури

1. Пасека Д. О. Протидія фіктивному підприємництву: стан наукової розробленості проблеми / Д. О. Пасека // Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. – 2011. – Спецвип. № 4. – С. 112–118.
2. Словарь оперативно-розыскной терминологии / под ред. И. И. Басецкого. – Минск : Акад. милиции МВД РБ, 1993. – 45 с.
3. Ортинський В. Л. Протидія нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності : монографія / В. Л. Ортинський. – Л. : РВВ ЛьвівУІ, 2004. – 436 с.
4. Жуков В. П. Основы оперативного обслуживания объектов и отраслей народного хозяйства / В. П. Жуков, В. А. Лунев, П. П. Мозговой. – Горький : ГВШ МВД СССР, 1977. – 63 с.
5. Предупреждение и раскрытие преступлений аппаратами БХСС : учебник / [Г. К. Синилов, Г. Л. Борисов, Б. С. Болотский и др.]. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1987. – 184 с.
6. Богданов Б. Е. Основы организации оперативного обслуживания аппаратами БХСС объектов и отраслей народного хозяйства / Б. Е. Богданов. – М. : Акад. МВД СССР, 1979. – 173 с.
7. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. Т. 2 / уклад.: Василь Яременко, Оксана Сліпушко. – К. : Аконіт, 2007. – 928 с.
8. Черняк Ю. И. Системный анализ в управлении экономикой / Ю. И. Черняк. – М. : Экономика, 1975. – 286 с.
9. Лукашов В. А. Введение в курс «Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел» / В. А. Лукашов. – Киев : НИ и РИО Киев. высш. шк. МВД СССР, 1976. – 128 с.
10. Оперативно-розыскная деятельность : учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, А. Ю. Шуμιлова. – М. : Инфра-М, 2002. – 794 с.

Надійшла до редколегії 11.09.2012

ЧУПАНДИН В. П. НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ДЕФИНИЦИИ «ОПЕРАТИВНОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ ТЕРРИТОРИЙ, ЛИНИИ ИЛИ ОБЪЕКТА»

Проанализированы мнения ученых в сфере оперативно-розыскной деятельности касательно содержания понятия «оперативное обслуживание территории, линии или объекта». Предложено его авторское определение.

CHUPANDIN V. SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINITION «OPERATIVE SERVICE OF TERRITORY, LINE OR OBJECT»

The opinions of scientists in the sphere of operative and search activity about the definition «operative service of territory, line or object» are analyzed. The author's definition of given notion is offered.

УДК 348.98

В. М. ШЕВЧУК,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри криміналістики

Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ В СИСТЕМІ ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ

Досліджено тактичні операції у системі тактико-криміналістичних комплексів. Доктринальні підходи до визначення поняття «тактико-криміналістичний комплекс» обґрунтовано на диференційованому розумінні таких організаційно-тактичних засобів, як тактична операція і тактична комбінація. Їх розглянуто і як самостійні категорії криміналістики, і як особливі різновиди тактико-криміналістичних комплексів розкриття та розслідування злочинів.

Однією з визначальних тенденцій сучасного розвитку криміналістики та слідчої практики є комплексне застосування слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів з метою вирішення в певній слідчій ситуації окремих тактичних завдань розслідування, вирішення яких в інший спосіб є неефективним або взагалі не-

можливим. «Дедалі виразніше, – наголошує М. О. Селіванов, – виявляється тенденція в розвитку слідчої тактики до розроблення комплексів слідчих та оперативних дій для досягнення цілей і вирішення тактичних завдань, що виникають у процесі розслідування кримінальних справ» [1, с. 40]. На переконання Б. В. Щура,